

अगस्त्यो मैत्रावरुणिः। आप्रीसूक्तं (१ इध्मः समिद्धोऽग्निर्वा, २ तनूनपात्, ३ इळः, ४ बर्हिः, ५ देवीर्द्वारः, ६ उषासानक्ता, ७ दैव्यौ होतारौ प्रचेतसौ, ८ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः, ९ त्वष्टा, १० वनस्पतिः, ११ स्वाहाकृतयः। गायत्री।

समिद्धो अद्य राजसि देवो देवैः सहस्रजित्। दूतो हव्या कविर्वह ॥ १.१८८.०१

देवः सन्। देवैः- देवताभिः। सहस्रजित्- अनन्तजित् सन्। अद्य- इदानीम्। समिद्धः- सम्यगिद्धः। राजसि- विराजसे। कविः- क्रान्तदर्शी सन्। दूतः- देवमनुष्ययोर्मध्ये दूतः सन्। हव्या- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिकं हव्यम्। वह- प्रापय ॥१॥

तनूनपादृतं यते मध्वा यज्ञः समज्यते। दधत्सहस्रिणीरिषः ॥ १.१८८.०२

सहस्रिणीरिषः- अनन्तलोकहितसङ्कल्पान्। दधत्- धारयन्। तनूनपात्- अस्मत्तनुजः सन्। ऋतम्- प्रकृतिनियतिप्रतीकास्मद्यज्ञम्। यते- अग्निर्गच्छति। मध्वा- सोमेन। यज्ञः- अस्मदुपासनम्। समज्यते ॥२॥

आजुह्वानो न ईड्यो देवाँ आ वक्षि यज्ञियान्। अग्ने सहस्रसा असि ॥ १.१८८.०३

आजुह्वानः- आहूयमानः। नः- अस्माकम्। ईड्यः- स्तुत्यः। यज्ञियान्- पूज्यान्। देवान्। आ वक्षि- आवह। अग्ने। सहस्रसाः- अनन्तदः। असि ॥३॥

प्राचीनं बर्हिरोजसा सहस्रवीरमस्तृणन्। यत्रादित्या विराजथ ॥ १.१८८.०४

यत्र । आदित्याः- अखण्डप्रकृतिजा यूयम् । विराजथ- विशेषेण राजध्वम् । तत्र । ओजसा- तेजसा । प्राचीनम्- प्रागग्रं पुराणं वा । बर्हिः- दर्भासनं चित्ताकाशं वा । बर्हिःशब्दोऽन्तरिक्षनामसु पठितः । अस्तृणन्- आच्छादयन् ॥४॥

विराट् सम्राट् विम्बीः प्रम्बीर्बह्वीश्च भूयसीश्च याः । दुरौ घृतान्यक्षरन् ॥ १.१८८.०५

विराट्- विविधरूपेषु विशेषेण विराजमानाः । सम्राट्- सम्यक् विराजमाना देवाः । विम्बीः- विशेषभूतानि । प्रम्बीः- प्रकर्षभूतानि । बह्वीः- प्रभूतानि । भूयसीश्च याः- अधिकानि यानि । घृतानि- पूतचित्तानि ज्योतिर्मयानि । दुरः- स्वर्गद्वाराणि । अक्षरन्- क्षरन्ति ॥५॥

सुरुक्मे हि सुपेशसाधि श्रिया विराजतः । उषासावेह सीदताम् ॥ १.१८८.०६

सुरुक्मे- हिरण्मय्यौ । सुपेशसौ- शोभनरूपिण्यौ । श्रिया- शोभया । विराजतः- प्रकाशते । उषसौ- रात्रिरुषाश्च । इह- अत्र । सीदताम्- आगत्य तिष्ठताम् ॥६॥

प्रथमा हि सुवाचसा होतारा दैव्या कवी । यज्ञं नो यक्षतामिमम् ॥ १.१८८.०७

प्रथमा- मुख्यौ । सुवाचसा- शोभनमन्त्रौ । होतारा- देवाह्वारौ । दैव्या कवी- दिव्यौ क्रान्तदर्शिनावश्विनौ । इमम्- एतम् । नः- अस्माकम् । यज्ञम्- उपासनम् । यक्षताम्- यजताम् ॥७॥

भारतीळे सरस्वति या वः सर्वा उपब्रुवे । ता नश्चोदयत श्रिये ॥ १.१८८.०८

इळे- स्तुतिमयि । सरस्वति- तदन्तर्गतसरसचोदनशक्ते । भारति- तदन्तर्गतभावनाभरणशक्ते । अदितिर्मही वा अखण्डप्रकृतिः । सर्वजगदाधारभूता । समस्तजगतां मूलशक्तिर्मूलप्रकृतिर्वा । सैव

हृदि सर्वभावनानां भरणप्रकरणे भारतीति कथ्यते । याः । वः- युष्मान् । सर्वाः । उपब्रुवे- आह्वये ।
ताः । नः- अस्मदर्थम् । श्रिये- श्रेयसे । चोदयत- प्रेरयत ॥८॥

त्वष्टा रूपाणि हि प्रभुः पशून्विश्वान्समानजे । तेषां नः स्फातिमा यज ॥ १.१८८.०९

प्रभुः- स्वामी । त्वष्टा- तनूकरणदेवता सूर्यः । विश्वान् पशून्- सर्वस्य जीवलोकस्य । रूपाणि ।
समानजे- व्यक्तीकरोति । तेषाम्- पशूनाम् । स्फातिम्- वृद्धिम् । नः- अस्माकम् । आ यज-
देहि ॥९॥

उप त्मन्या वनस्पते पाथो देवेभ्यः सृज । अग्निर्हव्यानि सिष्वदत् ॥ १.१८८.१०

वनस्पते- भूरुह । त्मन्या- स्वयमेव । देवेभ्यः पाथः- देवयानम् । उप सृज । अग्निः । हव्यानि ।
सिष्वदत्- आस्वादयतु । भूरुहो भौमभोगाः । भूरुहजसमित्समर्पणमग्नये भौमभोगसमर्पणमेव ।
केवलाहङ्काराय भौमभोगदानमहङ्कारवर्धकमेव । तमेवाग्नये सर्वभूतहितकृतवे
समर्पयामश्चेदध्यात्मवृद्धये यज्ञो भवति । ॥१०॥

पुरोगा अग्निर्देवानां गायत्रेण समज्यते । स्वाहाकृतीषु रोचते ॥ १.१८८.११

देवानां पुरोगाः- देवसेनापतिः । अग्निः । गायत्रेण- गायत्रसाम्ना । समज्यते- सम्यग्लक्ष्यते ।
स्वाहाकृतीषु- स्वाहाकारेषु । स्वाहोपलक्षिताह्वानेषु । सुष्ठु आभिमुख्येन आह्वानं स्वाहा । ह्वेजू शब्दे ।
रोचते- शोभते ॥११॥